

Kampen om Nussir – Hva forteller boka?

Kampen om Nussir har pågått i alle fall i 15 år, og er på ingen måte over. I løpet av denne tida har det kommet ei mengde utredninger, høringsuttalelser, flere tusen avisartikler og debattinnlegg og flere vitenskapelige avhandlinger om saka. Men ingen har tidligere forsøkt å sammenfatte hele historia og bakgrunnen fram til i dag.

Det var det vi satte oss som mål da det på aksjonsleiren på Markoppneset i 2021 blei diskutert om ikke det burde skrives ei bok om denne kampen. Flere ville være med, men de fleste datt av etter hvert, når de så hvor mye arbeid det ville være i forhold til hva de hadde kapasitet til å bidra med. Etter hvert var det bare to forfattere igjen. Boka skulle etter planen kommet ut i løpet av 2022. Slik blei det ikke, det var så vidt ho blei trykt i 2025. Det er mange årsaker til det, både indre og ytre. De to gjenstående forfatterne hadde hver sine ideer om hva slags bok som skulle skrives. Den ene ville ha ei temabasert faktabok, mens den andre ville ha ei spennende, episk og kronologisk fortelling. Det førte til mange omskrivinger og motskrivinger og litt krangel før boka endelig kom i havn. Uklarheten og endringene bidro til at vi mista den første forlagsavtalen og måtte se oss om etter nytt forlag. Det fant vi på NU sin minileir på Markoppneset i 2023. Men ennå var det langt fram. For mens planen var å skrive historia fram til aksjonene i 2021, skjedde det mye rundt Nussir, og hele tida måtte vi få det med, som oppkjøpet fra Canada og anleggsstarten på Øyen og demonstrasjonene sommeren og høsten 2025.

En ting var nyhetene som vi kunne lese om i media eller dels oppleve sjøl i Repparfjorden. Men det var ikke nok for boka. Vi trengte også fakta bak nyhetene. Hva skjedde bak kulissene? Hvem snakka med hvem og skreiv til hvem? Hvordan tenkte Nussir-ledelsen og hvordan blei Nussir sine søknader behandla av myndighetene? Og hva ville bli konsekvenser av planene? Men det var ikke like lett å få tak i. I starten var det mulig å snakke med folk i Nussir og deres støttespillere. Men ettersom problema tårna seg opp og våre spørsmål blei mer og mer pinlige for selskapet, stengte det alle luker. Da Blue Moon overtok, fikk vi en kort skriftlig kommunikasjon med sjefsdirektøren, deretter stengte de også og ellers har det nå i to år vært komplett umulig å får svar på noe fra noen ansvarlige i Nussir. Om de nå vil avvise boka med at den er ensidig, har de altså sjøl sterkt bidratt til å begrense våre kilder.

Vår viktigste kilde blei da den korrespondansen som er lagt ut i statens offisielle postjournal, eInnsyn. Der ligger over 2000 dokumenter under stikkordet "Nussir" og de aller fleste handler om gruveplanen. Vi har søkt på en stor del av dem, og mye har vi fått, men mye har vi også blitt nekta innsyn i. Trolig er det over hundre dokumenter som vi ikke får se. Dette er et alvorlig problem, ikke bare for denne boka, men for pressefriheten i Norge. Loven om offentlighet i forvaltningen er svært full av unntak, og mye av det som har skjedd mellom Nussir ASA og myndighetene får vi ingen innsikt i.

Hva slags bok blei det så? Blei det ei temabasert bok eller en kronologi? I hovedsak blei det ei kronologisk framstilling fra de første kobberfunn i Kvalsundområdet fram til aksjonene i 2025. Unntaket er et eget kapittel om kobber, som forklarer hvorfor dette metallet gjennom tidene har vært så ettertrakta. Ideen om temamessig framstilling av Nussirsaka er likevel ikke helt forlatt, den er brukt i nettsida nussir.info, som en av forfatterne av boka er en av redaktørene fra, og som delvis bygger på mye av det samme grunnlagsmaterialet som boka. Sjøl om disse mediene handler om samme saka, har de likevel bare delvis overlapping og hver av dem har mye materiale som ikke er med i den andre.

Hva fant vi så ut? Ganske mye mer enn det som kan oppsummeres på et par sider eller i et kort foredrag, men vi skal trekke fram noen punkter, og som boka tar vi dem kronologisk:

1. Tidligere gruvedrift i Kvalsund-området førte til store problemer for fiske, for laksen i Repparfjordelva og for reindrifta. Vi kan spore tilbake til at fiskerne var bekymra for utslippa fra gruvedrifta helt tilbake til 1920-30-tallet. Folldal Verk på 1970-tallet var klar over ulempene, og venta mer protester, men de som da kunne protestert klarte i alle fall ikke å organisere seg og få

fram motforestillinger. Fra kommune og høyere myndigheter var det en ensidig jubel for inntekt og arbeidsplasser – da som nå. Fra starten på Nussir-prosjektet har bedriftsledelse og lokale myndigheter bevisst arbeida for å legge lokk på eller fornekte de tidligere negative erfaringene, og det har blitt et stridsspørsmål i vår tid hva som egentlig skjedde på 1970-tallet og ennå tidligere.

2. Det er hevda at Nussir er det mest grundig utreda gruveprosjektet i Norges historie. Det stemmer om vi måler i antall sider, men noen saker river ned glansbildet:

- a) De viktigste utredningene blei gjort av selskap som er kjente for å levere de resultatene oppdragsgiver ønsker. Det gjelder hovedutreder Sweco og utrederne om fjorden, NIVA og Akvaplan. Påviste mangler og feil i disse fikk ingen konsekvenser.
- b) Sjøl med svært gruvevennlige utredere, kom de ikke utenom at deponiet vil ha ødeleggende virkning på livet i fjorden. De kom seg likevel unna med hjelp av et skjema fra Statens Veivesen (!) som gjorde at store virkninger blei små når man kunne nedskrive verdien av det berørte området. Det gjorde man med å isolere betydningen av Repparfjorden til det kommersielle fisket som i seinere år har foregått der, uten å se på betydningen av fjorden som gyte- og oppvekstområde. Påvisning av disse feila fikk ingen konsekvenser.
- c) Utredninger skal være grunnlag for vedtak. Det kan fungere dersom de som skal gjøre vedtaka virkelig har lest utredningene. Det ene, helt avgjørende viktige vedtaket i Nissirsaka, var vedtaket av reguleringsplanen i Kvalsund kommunestyre i 2012. Det vi har funnet tyder på at INGEN i Kvalsund kommunestyre eller kommuneadministrasjon hadde lest sjølve utredningene. Det var trolig 2-3 i administrasjonen og omtrent like mange i kommunestyret som hadde lest SAMMENDRAGET av konsekvensutredningene, et sammendrag som ikke ga plass til mange av de innvendingene som sto i opprinnelige utredninger eller ga grunnlag for å stille spørsmål ved de metoder som bar brukt. Vedtaket blei gjort ut fra et politisk ønske om industri og arbeidsplasser og i blind tillit til utredere og utbygger. Da Kvalsund kommunestyre hadde gjort vedtak var frontene låst, og dette blei dette grunnlaget for all videre behandling. Det blei grunnlaget for kravet om at lokaldemokratiet måtte respekteres og argumentet om at siden en sjøsamisk kommune ville ha gruva, betydde det at sjøsamene ville ha gruva, inkludert deponering i Repparfjorden.

3. Det har vært en svært ulik kamp. Nussir ASA har på si side hatt ledelsen i kommune, fylke og stat, og ikke minst hele byråkratiet i de direktorata og departementa som skal gi de formelle tillatelser. KU blei gjort med et tilskudd på over 4 mill. kr. fra Innovasjon Norge. Tross periodiske økonomiske problemer har de hatt råd å engasjere geologer, gruveingeniører, jurister og alle slags konsulenter på si side.

Motstanderne starta på absolutt bar bakke, som enkeltpersoner i lokalsamfunnet, opposisjon i kommunestyret osv., etter hvert med politisk støtte fra miljøorganisasjoner, fiskerioranisasjoner, reindriftsorganisasjoner, osv. Det er ikke laga noe regnskap over hvor mye penger som er brukt til å motarbeide Nussir-prosjektet, men det må til sammen være snakk om flere millioner kr. og flere ubetalte årsverk. I ett år kunne Naturvernforbundet engasjere en medarbeider til å arbeide spesielt med dette, men ellers er det i all hovedsak snakk om frivillig, ubetalt arbeid, samt noe av arbeidstida til ansatte i bl.a. miljøorganisasjoner og Sametinget. De som har gjort mest for å grave fram og formidle fakta i saka har da i stor grad vært pensjonister, og tre av dem har gått bort i løpet av kampen.

Tilhengerne har hatt en klar og ubestridt leder siden 2009, og han har hatt dette som sin eneste jobb. Motstanderne har aldri hatt en klar leder, som er anerkjent av alle. Det har heller ikke vært en organisasjon som har hatt ledelsen, sjøl om Naturvernforbundet og Natur og Ungdom tildels har hatt denne rollen. Samordningsorganet Redd Repparfjorden har blitt en organisasjon for aksjoner, ikke en sentral for utredninger og langsiktig strategi. Og hele tida har det vært nødvendig med en stor grad av innsamling og personlig oppofring.

4. Boka forteller om Nussir-saka som del av noe mye større.

For tilhengerne er den en prøvestein på den nye norske gruvesatsinga, som starta omtrent da Nussir

AS blei stifta i 2005. den skulle bli den første eller blant de aller første sakene som skulle behandles etter det nye lovverket som kom i tida 2008-2010, prøvesteinen på at store forurensende prosjekter fortsatt skulle kunne gjennomføres trass i den tilsynelatende skjerpa miljølovgivinga. Underveis blei denne saka en pioner for to sentrale politiske spørsmål: Mineraler for det grønne skiftet og mineraler for opprustning. Den blei også ei prøvesak på innføring av EUs mineralpolitikk og CRMA i Norge.

For motstanderne blei Nussir-saka del av den internasjonale kampen mot sjødumping og sjøforurensing, med støtte fra bl.a. Friends of the Earth og den amerikanske miljøorganisasjonen Earthworks. Den blei også et symbol på urfolks internasjonale kamp. I forhold til EU blei Nussir-motstanden en del av et europeisk nettverk for å stoppe EUs strategiske gruveprosjekter.

5. Siste halvåret har det blitt klarere og klarere hvordan Blue Moon og Nussir har drevet et dobbeltspill for å gå slalåm mellom alle lover og regler og kunne starte opp uten å vente på normal saksbehandling. Fra reguleringsplanen av 2012 var det tegna inn tunnel fra Øyen til Nussir-malmen. Ingen var i tvil om at dette var en integrert del av gruveprosjektet. Når så Blue Moon kommer inn, lanserer de en tilsynelatende helt ny ide, om en "exploration drive", som tilfeldigvis går på omtrent samme sted, men som bare her som mål å undersøke berget, og som ikke skal gå inn i malmen. Og som ikke har noe med gruvedrifta å gjøre, og derfor kan gjennomføres uten avfallshandteringsplan, driftsplan, elektrokonsesjon eller ekspropriering av reindriftsretten. Denne skal da ikke behandles etter mineralloven, men etter plan- og bygningsloven, og man sparer 4 tillatelser, eller i alle fall utsetter disse til seinere. Denne taktikken får man, gjennom bakveier vi ikke kjenner i detalj, Næringsdepartementet med på. Så er det bare å sette igang og det gjør man. Et lite feilsteg må rettes opp, da man hadde glømt at overføringa til plan og bygningsloven krevde en kommunal bygningstillatelse. Men den blei ordna på rekordtid, og så satte man i gang. Motstanderne blei i stor grad tatt på senga av denne taktikken.

Et ledd i taktikken var å lage tegninger som viste at undersøkingsstollen **ikke** skulle gå inn i konsesjonsområdet. Et kart basert på dette er gjengitt i boka på s. 226. Dette var helt uforståelig og uforklarlig av alle andre grunner enn det å unngå krava i lovverket. Etter at boka gikk i trykken fikk vi tilgang til Nussirs oppdaterte driftsplan. Der står det klart i tekst og kart at stollen sjølsagt skal gå rett inn i malmen. Stollen er altså en integrert del av gruva og ikke noe annet.

Den andre delen av dobbeltspillet er løftet gjennom 5 år om den helelektriske, utslippsfrie gruva. Nå borer og sprenger LNS seg nærmere og nærmere malmen for hver dag – i all hovedsak med dieseldrevne maskiner. Både fordi det var de maskinene som var tilgjengelig, og fordi man ennå ikke har fått elektrokonsesjonen som skal til for å bygge transformatorstasjonen for de elektriske gruvemaskinene.

Den tredje delen av dobbeltspillet er Blue Moon sitt forsøk på å få oss til å tro at de leita etter bedre løsninger. I brev til oss 04.12.2024 skreiv direktør Christian Kargl-Simard:

Disposal of tailings in bodies of water has technical merits, and is supported in Norway, but as you know has significant pushback internationally. We believe there are some viable (and elegant) alternatives to avoid tailings disposal in bodies of water at both projects. Also, both projects can be developed with minimal surface disturbance. If these projects are re-designed with conventional tailings disposal methods, they will be easily financed by international investors.

Dette var det første tegnet noen gang om at folk med makt i Nussir ASA kunne tenke seg å revurdere løsinga med sjødumping. Det ga tilsynelatende ei åpning for løsning på konflikten. Så blei det stille. Etter dette svarte Blue Moon ikke lenger på brev, barrikaderte seg i Canada og lot i praksis Øystein Rushfeldt fortsette som ansiktet utad. Og der var det bare samme lekse som alltid. Da anleggsstansen og aksjonene kom sommeren 2025 glimra Blue Moon med sitt fravær, de satt trygt i Canada og skreiv om framskrittet til gruva som om ingen motstand fantes.

Bokmanuset blei avslutta i september 2025, like etter at Vest-Finnmark Jeger og Fiskerforening arrangerte markering ved Repparfjorden og markerte at de igjen er aktivt med i striden. Siden da har aksjonene fortsatt på Øyen, og ennå flere aksjonister er bøtelagt for å sette seg foran maskinene.

Men med politimakt har staten sørget for at tunnelarbeidet får gå sin gang. Aksjonistene har laga vinterleir, som holdes i gang på et lavmål, men de slår til med aksjoner eller offentlige markeringer av og til.

Samtidig går saksbehandlingen av de manglende tillatelsene for fullt:

- Avfallshandteringsplanen har vært på høring, men noen organisasjoner har fått utsettelse ut januar
- Driftsplanen er levert til direktoratet og til behandling der.
- Elektrokonsesjonen er til behandling i NVE

Dersom man ikke nå klarer å finne ennå mer krumspring, må disse være på plass før man går inn i selve konsesjonsområdet, noe som ennå vil ta noen måneder. Hvilken av de tre sakene som vil være det største hinderet er kanskje for tidlig å si, men de kan samla føre til at anleggsarbeidet får en stopp en gang i løpet av våren.

I 2008 sa Nussir ASA at driften skulle være i gang i 2011. Det aller tidligste driften nå kan komme i gang er tidlig i 2027, altså en forsinkelse på 16 år. En del av dette skyldes urealistisk planlegging, men det meste kan motstanden ta skylda for eller æra av. Den har forsinka saksbehandlingen gjennom å påklage alle tillatelser, den har bidratt til å gjøre det vanskeligere å få finansiering av utbygging og salg av produktet og den har stoppa anleggsarbeid fysisk gjennom aksjoner. Men motstanden har ikke ført til noen avslag, og det man har oppnådd er i praksis forsinkelser. Nussir ASA har blitt skadeskutt, men ikke dødelig såra, og har igjen reist seg og kommet på offensiven. I dag tyder alt på at dersom ikke motstanderne klarer å finne flere kort å spille på, så vil de gjenstående 3 godkjenningene bli gitt i 2026 og produksjon med dumping i sjø kan starte i 2027. Den direkte virkningen av flere aksjoner i Repparfjorden vil være mer bruk av politi, mer bøter til aktivister og minimal forsinkelse av framdriften av tunnelen. Og ikke minst: Motstand og aksjoner har ikke klart å rikke regjering og Storting.

Det er mer enn ti år siden Naturvernforbundet i Finnmark hevdet at 17 lover, forskrifter og konvensjoner er brutt i denne saka. Hvorfor har det da ikke blitt noen rettssak? Fordi en ting er å ha rett, en annen å få rett i rettsapparatet. For det første koster det enormt, for det andre dømmer rettsvesenet i de aller fleste tilfeller i Statens favør. NNV/NU gikk likevel til sak mot ei tilsvarende utbygging i Førdefjorden. Rettsprosessen er ennå ikke avslutta, men utbygginga er fullført og dumpinga i full gang. Så lenge stat og rettsapparat godtar forhåndstiltredelse, vil ikke ei rettssak kunne hindre at utbygginga går sin gang.

Kan så denne boka bidra med noe? Får den noen til å skifte mening? For vår del som forfattere, har arbeidet med boka gjort at vi har måttet lese en masse utredninger og argumentasjon fra Nussir ASA og deres tilhengere. Vi har kanskje fått større forståelse for de lokale ønskene om arbeidsplasser og aktivitet, men ikke blitt overbevist om at dette er måten å gjøre det på. Vi har snarere sett en argumentasjon for gruveplanen som ikke henger på greip, med å veksle mellom at skadevirkningene vil være minimale og at vi må ofre fiskefjorden og reindrifta for framskritt og utvikling. Boka får nok ikke dem til å snu som har lagt ned masse penger og/eller prestisje i prosjektet. Vi håper likevel at noen tilhengere vil våge å lese boka og tenke på nytt, og at den vil gi motstanderne mer bakgrunnskunnskap for sin argumentasjon og sitt engasjement. Vi håper også at dersom det blir ei eller flere rettssaker om utbygginga, at denne boka vil være til nytte i argumentasjonen for at Nussir sin plan er og blir i strid med norsk og internasjonalt lovverk.